universal. Toate aceste considerente mi se par a îndemna către o luare sistematică în considerare a exigenţelor de continuare şi dezvoltare a acestor discipline, demonstrînd legitimitatea şi utilitatea socială a istoriei antichităţii clasice în învăţămînt, în cercetarea ştiinţifică, în opera de educare comunistă şi patriotică a maselor.

I. FISCHER, Cultura clasică în învăţămînt

Titlul referatului pe care am cinstea să-l prezint în faţa Dv. este, cum se întîmplă nu rareori, mai larg decît conţinutul. Nu vom avea în vedere, decît în treacăt, însuşirea nelingvistică a culturii clasice de către elevi — antevorbitorii noştri au arătat de altfel în mod strălucit importanţa filozofiei şi a istoriei antice pentru formarea omului nou —, ci ne vom ocupa de locul limbilor clasice, al latinei în special, în învăţămîntul liceal. Chiar delimitat astfel, referatul nostru are ca obiect o problematică extrem de vastă şi de complexă, greu de încadrat în limite de timp rezonabile. De aceea vom aborda numai chestiunile capabile să provoace un examen de conştiinţă, din punct de vedere profesional, în rîndul nostru. În epoca de revoluţie ştiinţifică pe care o trăim, cînd fiecare disciplină îşi reexaminează înseşi bazele ei teoretice, cînd rapida succesiune a înnoirilor se reflectă (sau trebuie să se reflecte) în conţinutul şi metodele învăţămîntului de toate gradele, a rămînea, mulţumiţi de noi înşine şi de ceea ce facem, într-un comod imobilism, punctat cînd şi cînd cu cîte o acţiune defensivă mai mult sau mai puţin zgomotoasă, este o atitudine fără perspective de viitor. A porni de la realităţi şi nu de la idealurile educative ale unei lumi de mult apuse, a căuta, în situaţii noi, soluţii noi şi îndrăzneţe, este o datorie de la care nici un filolog clasic nu se poate eschiva, fără a pune în pericol soarta disciplinei pe care o cultivăm. Convingerea noastră cu privire la rolul esenţial al învăţămîntului clasic în educarea civică şi în formarea profesională a tineretului epocii şi societăţii noastre este pe cît de fermă, pe atît de raţională; ataşamentul afectiv pentru civilizaţia antică şi pentru tradiţia care a perpetuat-o nu ne umbreşte luciditatea şi nu ne îngustează orizontul. Dimpotrivă, trebuie să dovedim, nouă înşine şi celor din afara noastră, că sîntem capabili de a ne adapta situaţiilor de fapt, chiar dacă nu ne sînt totdeauna pe plac; trebuie să abandonăm cu curaj şi cu spirit novator poziţiile depăşite de stadiul şi de structura actuală a ştiinţelor. Departe de noi gîndul de a recomanda resemnarea şi compromisurile neprincipiale, dar a ne propune scopuri nejustificate în teorie şi irealizabile în practică înseamnă a arunca discreditul asupra ansamblului eforturilor noastre; ele nu trebuie îndreptate spre impasuri, spre linii de garaj. Ne permitem să dăm în această ordine de idei numai două exemple. În frumoasa dezbatere asupra învăţămîntului limbii latine, găzduită acum cîţiva ani în paginile *României Literare*, s-au adus numeroase argumente solid fundamentate, bazate pe importanţa actuală şi pe tradiţiile clasicismului la noi; s-au adus şi argumente sentimentale, deloc deplasate în acel context. Într-una din intervenţii însă — ultima, dacă ne amintim bine — s-a afirmat că latina este utilă pentru a ne învăţa să scriem *sunt* şi nu *sînt*, fiindcă în latineşte se spunea *sunt*, că trebuie să-l folosim pe „*i* din *a*" ş.a.m.d. Dacă cineva venit din afară ar fi citit numai acest articol, s-ar fi convins prea uşor că latina nu are nici o utilitate. Al doilea exemplu este aşa-numita „latină vie". Nu este în intenţia noastră să subestimăm elocvenţa ciceroniană a unor latinişti de vază şi nici să contestăm utilitatea conversaţiilor latine ca metodă pedagogică pentru primii ani, cu condiţia de a fi purtate după regulile gramaticale şi cu lexicul clasic. Dar avem convingerea de nezdruncinat că latina nu va mai deveni niciodată o limbă ştiinţifică sau diplomatică internaţională, ba mai mult, că nici nu e bine să-şi asume acest rol (care ar supune-o în mod fatal unor alterări grave), îndeplinit cu mult mai mare succes de limbile moderne. A învăţa pe elevi că 'inginer' se numeşte *machinator*, cînd în 2/3 din textele literare cuvîntul înseamnă 'uneltitor, urzitor' *machinator belli*, de exemplu; că 'şocolată' se zice *puls* ('terci') *Mexicana*, 'tren' *curruum ferriuiae agmen*, 'pipă' *fistula tabacaria*, iar 'trabuc' *conuolutis ex tabaci foliis cigarra* (ne întrebăm cum se pronunţă acest din urmă cuvînt) este nu numai ridicul, dar şi primejdios, fiindcă-i induce în eroare pe elevi, îi supune la eforturi de memorie inutile şi creatoare de confuzii. Latina este o limbă literară clasică, este un obiect de studiu serios, şi nu un joc de societate.

În cele ce urmează vom încerca să formulăm cîteva întrebări, la care considerăm esenţial să putem răspunde în mod clar şi argumentat. Vom prezenta apoi, succint şi de aceea schematic, soluţiile socotite de noi ca cele mai potrivite. Dezbaterile care vor urma vor aduce fără îndoială fapte concrete sau vor face loc unor puncte de vedere diferite. Întrebările sînt:

1. De ce (sau mai degrabă în ce scop) trebuie învăţate limbile clasice?
2. Cine şi cînd trebuie să le înveţe?
3. Ce şi cît trebuie să se înveţe?
4. Cum trebuie să se înveţe?

www.cimec.ro

I. Argumentele pentru răspunsul la prima întrebare sînt în general cunoscute. Le vom repeta pe scurt[1].

1. Cum s-a arătat și în referatele precedente, întreaga cultură modernă (literatura, filozofia, științele filologice, arta, precum și numeroase științe ale naturii) de pe o arie geografică foarte întinsă, căreia îi aparținem, reprezintă continuarea neîntreruptă a culturii Antichității greco-romane, transmisă lumii moderne prin filieră latină. Înțelegerea elementelor culturii contemporane este așadar favorizată, dacă nu condiționată, de familiarizarea cu sursele ei îndepărtate. Nu este vorba însă de un interes pur istoric, care, singur, ar justifica numai parțial generalizarea învățămîntului clasic, ci de un contact permanent al culturii moderne cu sursele ei, manifestat atît prin perpetuarea unor teme și tehnici în arta literară sau în cea plastică, cît și prin reluarea din ce în ce mai frecventă în diferite discipline științifice a unor idei și metode antice. În fizică, de exemplu, numeroase teorii contemporane revin la raționamente elaborate de Antichitate; întreaga logică modernă se sprijină pe silogistica aristotelică, iar teoria literaturii, disciplină contemporană prin excelență, regăsește în retorica greco-romană și actualizează rigoarea metodologică a analizelor. La acestea se adaugă faptul, esențial, că vehicularea ideilor în toate domeniile științei se face aproape exclusiv cu ajutorul terminologiei internaționale greco-latine (termenii grecești fiind folosiți în forma lor latinizată).

2. Din considerentele expuse mai sus și din altele, specifice procesului de învățămînt liceal, decurg cîteva consecințe care fac studiul limbii latine indispensabil elevilor de liceu și care orientează alcătuirea sistemului de studiere a ei.

a. Asimilarea de către elevi a lexicului latin contribuie la înțelegerea și folosirea corectă a cuvintelor românești de origine latină cultă, favorizînd astfel exprimarea proprie, variată și îngrijită a profesioniștilor celor mai diverse îndeletniciri.

Am aduce aici o scurtă precizare: cînd spunem „înțelegerea și folosirea corectă" nu ne gîndim la banalele greșeli „indocte", de tipul *fortuit* pentru *forțat* sau *atelier lucrativ*, care pot fi ușor evitate, fără învățarea limbii latine, ci la cele „semidocte", din care vom da cîteva exemple: în limbajul criticii literare se bucură de mare trecere cuvîntul *prodigios* cu sensul 'productiv, autor de lucrări numeroase'; am notat apoi cîteva traze auzite la radio: „flacăra geniului său atinge o v i r u l e n ț ă, o putere... (derivat în mod eronat de la *uis* în loc de *uirus*, 10 nov. 1972), „în această lucrare se poate observa o i m i x t i u n e de motive" (vinovat ar putea fi și dicționarul de sinonime (11 ian. 1975), „Brahms a dezlănțuit patimi și a d v e r s i t ă - ț i" (26 ian. 1975); în *Programul radio* nr. 30, 1973 citim: „C e n t u a g e n a r u l din Simeria".

Reluăm firul argumentării. Trebuie observat că nu numai cunoștințele de limba română beneficiază de această îmbogățire a vocabularului elevilor, ci și limbile moderne, romanice și neromanice, predate în școală, deoarece toate cuprind un număr foarte important de cuvinte de origine latină cultă (în primul rînd franceza, italiana, spaniola, în al doilea rînd germana și rusa; în acestea din urmă o parte din împrumuturile din latină au aspectul unor traduceri, „calchieri", ale originalului latin).

Pentru înțelegerea și asimilarea lexicului românesc moștenit și al limbilor romanice, comparația cu originalele latine aduce elementele necesare stabilirii raporturilor dintre limba română și limba romanică modernă din planul de învățămînt; în felul acesta fixarea în memorie a lexicului limbii moderne dobîndește o latură rațională, înlocuind memorarea mai mult sau mai puțin mecanică.

b. Asimilarea gramaticii latine contribuie la o mai aprofundată și mai ușoară asimilare a gramaticii române, deoarece pe de o parte structura gramaticală a limbii române nu este altceva decît forma evoluată a celei latine și, pe de altă parte, descrierea gramaticală a limbii române se face în cea mai largă măsură cu ajutorul categoriilor gramaticii latine. În același fel, latina ușurează considerabil învățarea limbilor moderne; e de amintit aici că și limbile neromanice, de tipul germanei, a cărei istorie s-a desfășurat sub influența limbii latine, au împrumutat de la aceasta numeroase elemente de sintaxă (construcțiile sintactice ale germanei literare, de exemplu, s-au constituit după modele latine).

c. Dificultățile pe care elevul le întîmpină în înțelegerea, „descifrarea" unui text latin îi servesc la formarea deprinderilor de a reacționa științific, de a-și însuși mecanismul analizei, util și în alte discipline. Analiza gramaticală, subordonată scopului înțelegerii conținutului, poate apărea elevilor mai interesantă prin însăși utilitatea ei imediată, decît analizele privite ca scop în sine. În felul acesta se pot dezvolta preocupările și competența elevilor pentru înțelegerea abstracțiunilor științifice.

d. Noțiunile de literatură (opere și genuri literare), de antichități, mitologie etc. sînt auxiliare indispensabile pentru înțelegerea literaturilor moderne. Ele contribuie de asemenea la fixarea cadrului noțiunilor de teorie literară și de literatură comparată.

---

[1] Unele figurează în preambulul proiectului de plan de învățămînt, publicat de noi în Studii clasice XVI, 1974, p. 304–306.

www.cimec.ro

3. În afara disciplinelor propriu-zis filologice (lingvistica şi istoria literară) despre care a fost vorba mai sus, cunoaşterea aprofundată a limbii latine ajută la o bună pregătire în diverse discipline ştiinţifice; enumerarea acestora este utilă pentru orientarea profesională a absolvenţilor secţiilor umaniste şi clasice. Nu vom intra în amănuntele argumentării, ci vom face o simplă înşirare, prin forţa lucrurilor, incompletă.

a. Ştiinţe umane şi sociale.

Istoria antică, medievală şi modernă (latina asigură accesul la sursele documentare: texte literare, inscripţii, monezi, acte şi documente). Noţiunile de istorie socială, politică şi culturală dobîndite prin lectura textelor latine servesc la clarificarea şi consolidarea cunoştinţelor din disciplinele cu caracter istoric.

Filozofia (latina asigură accesul la sursele antice, medievale şi moderne şi este indispensabilă înţelegerii terminologiei).

Dreptul (asigură accesul la sursele antice şi medievale; este indispensabilă înţelegerii terminologiei).

b. Ştiinţele naturii şi ştiinţele „exacte". Pentru ansamblul acestor discipline ştiinţifice, cunoaşterea limbii latine este utilă înţelegerii terminologiei, pe de o parte, şi a istoriei disciplinelor, pe de alta (lucrările ştiinţifice din orice domeniu fiind redactate în latineşte pînă în secolul al XIX-lea inclusiv, pe alocuri şi în secolul al XX-lea).

În afară de aceasta, în zoologie şi botanică (morfologia, dar mai ales sistematica), latina este pînă azi limba ştiinţifică internaţională (denumirea genurilor, a speciilor etc.). Într-o situaţie similară se află medicina şi farmacia (denumirea substanţelor, a unor afecţiuni, sintagme ale formulelor receptuare).

4. În afara considerentelor generale expuse mai sus, există argumente care demonstrează importanţa specială pentru România a învăţării limbii latine.

a. Conştiinţa originii romane a limbii şi poporului român sînt cel mai clar ilustrate prin limbă. Cucerirea Daciei de către Traian nu este decît cauza determinantă a romanizării provinciei (alte regiuni ale imperiului, încă de mult cucerite şi mai multă vreme menţinute sub stăpînire romană — Africa (de nord), de exemplu — n-au păstrat decît amintirile istorice şi arheologice ale cuceririi); menţinerea limbii latine în provincie este rezultatul de durată al cuceririi şi arată persistenţa neîntreruptă, eroică adesea, avînd de luptat împotriva unor împrejurări istorice defavorabile, a populaţiei romanizate. Cunoaşterea limbii latine face evident pentru elevi caracterul romanic nealterat (influenţele străine în gramatică sînt practic inexistente, iar în vocabular reduse ca importanţă) al limbii noastre. Faptul că cele mai importante noţiuni din viaţa de toate zilele sînt denumite pînă azi cu ajutorul unor cuvinte latine demonstrează elevilor şi fixează clar în mintea lor conştiinţa romanităţii noastre.

b. România de azi e situată pe teritoriul a două provincii romane, Dacia şi Scythia Minor; vestigiile arheologice, epigrafice şi numismatice ale stăpînirii romane se întîlnesc din această pricină pe întreaga suprafaţă a ţării (descoperirile monetare depăşesc limitele provinciilor romane). Cunoaşterea lor, înţelegerea lor, fie şi elementară, este, de aceea, o componentă importantă a educaţiei cetăţeneşti.

c. Legăturile ţărilor române cu civilizaţia latină a Evului mediu au lăsat de asemenea urme scrise (documente, inscripţii, monezi). Deschiderea accesului către înţelegerea lor ajută de asemenea pe elevi să cunoască trecutul patriei, în ansamblu, dar şi antichităţile locale ale oraşelor sau satelor unde învaţă sau, unde, la terminarea şcolii, îşi desfăşoară activitatea.

d. Trebuie de asemenea scoasă în evidenţă existenţa unei mişcări umaniste româneşti postrenascentiste ai căror reprezentanţi au cunoscut profund cultura antică şi şi-au redactat parţial operele în limba latină (D. Cantemir în primul rînd, dar şi Miron Costin, Stolnicul C. Cantacuzino, ardelenii Ştefan Bergler, Nicolaus Olahus). Şcoala ardeleană în epoca luminilor este descendenta acestei mişcări umaniste.

II. Răspunsul la a doua întrebare — cine trebuie să înveţe latina? —, este determinat de o sumă de factori. Dacă luăm în consideraţie utilitatea latinei pentru cultura generală şi educaţia elevilor, ar rezulta că întreaga populaţie şcolară a ţării ar trebui să capete noţiuni mai mult ori mai puţin aprofundate de limbă latină. O propunere în acest sens s-a făcut pentru clasa a VIII-a şi o echipă, emanaţie a Comisiei pentru învăţămîntul clasic a M.E.I., a trecut chiar, sub îndrumarea regretatului prof. C. Daicoviciu, la elaborarea unui manual, intitulat semnificativ *De la latină la română*. Introducerea latinei în clasa a VIII-a, cu toate avantajele ei (printre care şi acela, deloc neglijabil, că permite elevilor să se orienteze în cunoştinţă de cauză la alegerea tipului de liceu pe care-l vor frecventa), se loveşte de o dificultate majoră, de ordin practic: şcolile generale fiind amplasate teritorial în localităţi unde nu există profesori de specialitate, orele ar urma să fie încredinţate unor diletanţi, care ar putea compromite în cel mai scurt timp disciplina noastră, în loc s-o întărească.

www.cimec.ro

Atenția maximă trebuie concentrată asupra liceelor teoretice, care pregătesc cadre medii pentru diverse profesiuni intelectuale și deschid drumul spre învățămîntul superior. După cum se știe, liceul teoretic actual este bifurcat într-o secție științifică, „reală" și o secție „umanistă", literară. Se pune problema dacă și în ce măsură elevii secției științifice au nevoie de limba latină, date fiind numeroasele și dificilele discipline cărora trebuie să le facă față. Credem că atît din punctul de vedere al culturii generale, cît și din cel al pregătirii de specialitate (ne referim în primul rînd la terminologie) latina ar trebui să ocupe un loc, modest, e drept (în primul an eventual) și în această secție. Cu o condiție totuși : programele și manualele să fie alcătuite astfel încît să constituie un tot unitar, orientat spre scopurile secției, și să nu fie echivalente cu primul an de studiu al secției umaniste. Așadar, multă atenție pentru lexicul fundamental, noțiuni simple de gramatică, numeroase referiri la civilizația antică, inclusiv la partea științifică și tehnică a ei.

Poate că nu e nepotrivit să utilizăm uneori în dezbaterile noastre și argumente de autoritate. Am cita din recenta petiție a 54 membri și 32 corespondenți ai Academiei franceze de științe (printre care și laureați ai premiului Nobel) „în favoarea studiilor clasice în învățămîntul secundar". „Subsemnații — spune textul — țin să afirme că există solidaritate profundă și nu concurență între disciplinele literare și cele științifice..., ei nu cred deloc că dispariția limbii latine și grecești ar contribui la progresul științelor ; doresc să păstreze pentru elevii secției științifice posibilitatea de a primi în primul ciclu o formație clasică solidă ; consideră pe de altă parte, că trebuie menținută și în al doilea ciclu posibilitatea ca cei mai buni elevi să continue să se bucure de un învățămînt umanist, de care mulți savanți au beneficiat". Desigur că diferențele dintre învățămîntul francez și al nostru sînt profunde, prin însuși scopul și fundamentarea lor ideologică și socială, dar credem că elevii noștri trebuie să aibă posibilitatea de a continua studiul latinei. Aceasta s-ar putea obține fie prin cursuri facultative, foarte atent pregătite, fie — dacă se menține sistemul celor două limbi străine — prin includerea latinei printre materiile opționale. Este însă foarte clar că în ambele cazuri — și realismul anunțat la început ne îndreaptă spre prima formulă — rolul bunei pregătiri, al conștiinciozității și — de ce n-am spune-o ? — al imaginației și artei pedagogice a profesorilor joacă un rol esențial în atragerea elevilor și în succesul acestor lecții.

În ceea ce privește secția umanistă, locul limbii latine ca disciplină de bază este evident ; eforturile Societății de studii clasice trebuie concentrate în vederea modernizării metodelor de predare.

În sfîrșit, accentul principal trebuie pus pe liceele clasice de specialitate. Nu insistăm aici asupra rolului lor (propuneri precise se află sub tipar în volumul XVI al revistei Studii clasice). Subliniem numai că e necesar ca aceste licee să constituie clase model din toate punctele de vedere și nu refugii pentru elevii slabi la matematică (sau și la matematică). Recrutarea elevilor urmează a fi făcută cu cea mai mare grijă, iar legătura cu învățămîntul superior trebuie întărită și chiar „instituționalizată". În definitiv, „producția" învățămîntului superior filologic o constituie în mare măsură învățămîntul liceal, iar această formă de „integrare" ni se pare de o deosebită utilitate.

III. Nu ne vom opri prea mult asupra ultimelor întrebări. În problema cantității și a direcției cunoștințelor, ținem să scoatem în evidență numai două fapte. Învățămîntul latinei trebuie axat pe specificul fiecărui tip de școală (deci programe diferite pentru secția reală, umanistă, licee clasice, școli de artă). În al doilea rînd, socotim că efortul trebuie îndreptat spre accesul la texte ; sistematizarea cunoștințelor de gramatică și alegerea vocabularului trebuie subordonate acestui scop ; se va cere elevilor memorarea faptelor gramaticale și lexicale frecvent întîlnite în texte (pentru lexic există indici de frecvență, care pot fi utilizați în alcătuirea și ordonarea lecțiilor). Credem de asemenea că e util ca bucățile de lectură, chiar și cele elementare, să aibă ca sursă autorii latini (antici, dar și din secolele ulterioare, accentul punîndu-se pe cei dintîi — la întrebarea lui Manfred Fuhrmann *Caesar sau Erasmus?* am răspunde totuși *Caesar*).

În ce privește cunoștințele de istorie literară, socotim preferabil studiul aprofundat al unui număr restrîns de autori, prin lecturi în original (completate eventual prin traduceri), dispersării atenției și falsificării perspectivei prin parcurgerea rapidă a unui număr mare de scriitori, de valoare inegală, ilustrați prin fragmente minuscule. A-l reduce pe Tacit, de exemplu, la cîteva pasaje narînd revoltele legiunilor ni se pare dăunător, și pentru cunoștințele istorice ale elevilor, și pentru cele literare, ca să nu mai vorbim de plictiseala generată de monotonie

www.cimec.ro

IV. Ajungem astfel la ultima întrebare: c u m trebuie învăţate limbile clasice, latina în special? Dacă acceptăm ideea că scopul primordial al învăţămîntului este accesul la texte şi, prin ele, la formele culturii antice, se impune, ca o consecinţă obligatorie, îndreptarea către acest scop a achiziţionării cunoştinţelor lingvistice. Gramatica trebuie să răspundă în primul rînd la întrebarea „ce semnificaţie are o anumită construcţie" şi nu atît „cum se exprimă o anumită idee". Aşadar să se insiste, în analiza frazei, asupra valorii conjuncţiilor şi nu asupra felului propoziţiilor. Ce poate însemna *cum* sau *ut* întîlnit în texte, mai degrabă decît propoziţiile cauzale, finale, concesive etc.; ce valoare poate avea un genitiv sau un ablativ, decît cum se exprimă complementul de mod, de agent etc. Trebuie încercată de asemenea — şi utilitatea poate fi mai largă — aplicarea unor metode moderne de descriere lingvistică. Avem îndoieli în privinţa valorii teoretice a gramaticii transformaţionale, dar credem că tipul de analize propuse de această metodă ar putea da rezultate în învăţămînt.

Într-un fel analog ni se pare recomandabil să fie predate cunoştinţele de literatură, istorie, filozofie, antichităţi: să se pornească de la lectura unui text şi din analiza lui să se extragă maximul de informaţii. Expunerile pur teoretice, înşirarea cronologică a datelor nu oferă, prin absenţa asociaţiilor, posibilităţi reale pentru memorarea faptelor de către elevi.

Dar toate aceste recomandări şi cerinţe presupun conceperea programelor de învăţămînt sub forma unor cadre generale, menite să fixeze scopul şi cuantumul minim de cunoştinţe, şi nu toate amănuntele predării. Ele nu trebuie să îngrădească libertatea profesorului de a se orienta după necesităţile momentului, după interesul elevilor, după gradul lor de receptivitate. Se cuvine de asemenea ca manualele să ofere profesorului facultatea de alegere a textelor, de depăşire, cînd e necesar, a unor limitări prea stricte.

Din cele cîteva probleme expuse mai sus şi care nu reprezintă decît o invitaţie la discuţii sperăm că s-a putut vedea măsura în care prestigiul şi, deci, viitorul învăţămîntului clasic depinde de eforturile noastre ale tuturor, individuale şi conjugate. Dacă sesiunea şi simpozionul de faţă vor izbuti să-şi aducă contribuţia la întărirea solidarităţii şi a spiritului de colaborare între clasicişti, la afirmarea lor publică şi la punerea bazelor unor conlucrări viitoare, mai sistematice, ne vom putea despărţi cu conştiinţa datoriei măcar în parte împlinite.

DISCUŢII

E. CIZEK (Bucureşti): Propaganda pentru studiile clasice trebuie să se extindă şi în afara dezbaterilor şi preocupărilor noastre. Dar şi clasiciştii trebuie să-şi elucideze optica asupra studiilor antice. Ştiinţele antichităţii nu pot supravieţui decît modernizîndu-se, deschizîndu-se spre preocupările omului modern. Ele nu trebuie să se transforme într-un studiu de elită, ca egiptologia. Studiul literaturilor antice nu se poate priva de aparatul de erudiţie care îi caracterizează, dar aspectul artistic nu trebuie niciodată neglijat. Cititorul modern trebuie să simtă că literaturile antice sînt literaturi, după cum literatura franceză, română sau italiană. Desigur specificitatea literaturilor nu exclude unitatea profundă a ştiinţelor antichităţii. De altfel, toţi trebuie să ne considerăm soldaţi mobilizaţi în serviciul studiilor antichităţii.

Mihai NASTA (Bucureşti): Aş dori să rezum în această intervenţie cîteva din meditaţiile pe care mi le-au sugerat cele trei referate ascultate în această dimineaţă, deşi voi stărui mai mult asupra unor idei cuprinse în ultimul referat (*Cultura clasică în învăţămînt*). Credem că problematica a fost tratată în mod convingător şi cu argumente ştiinţifice, pledînd mai ales în favoarea unei programe de învăţămînt echilibrate, cum este cea pe care colegul nostru I. Fischer a elaborat-o sub formă de proiect în paginile volumului XVI al Studiilor clasice.

În privinţa exerciţiilor de tipul *latinei vii*, deşi sîntem de acord în principiu cu rezervele formulate de referent, nu credem totuşi că tentativele de a înfiripa scurte dialoguri latineşti în orele de verificare sînt cu totul reprobabile. Latina Renaşterii sau chiar cea folosită în scrierile ştiinţifice şi filozofice din secolul XVIII şi în disertaţiile academice care au circulat pînă în ajunul primului război mondial reprezintă o anumită stare a unei limbi convenţionale de largă circulaţie. Dacă va ţine seama de aceste precedente, profesorul va fi oricînd îndreptăţit să iniţieze pe elevi şi pe studenţi în cunoaşterea unei asemenea limbi, pe care unii filologi moderni o numesc neolatină. Mai important mi se pare însă un principiu metodologic, pe care trebuie să-l aplicăm la toate nivelele în activitatea noastră de propagare a studiilor umaniste, cultivate în spiritul celor mai bune tradiţii ale liberei cugetări. Este vorba de diversificarea formelor de învăţămînt şi de predare a celor două limbi de cultură care au contribuit în mod egal la elaborarea sintezei greco-latine. Mai precis, mă refer la obligaţia care ne revine de a-i deprinde pe toţi adepţii studiilor noastre cu autocontrolul, aş zice chiar cu „auto-reglarea" cunoştinţelor (în accepţiunea

www.cimec.ro